

Játszóterek és városi közterek kapcsolata,
anyaghasználat és formavilág a szocialista korban

Zsupos Zoltán
CIYICE

Debreceni Egyetem Műszaki Kar
Építészmérnöki Tanszék

2024

Bevezetés

A városokat jellemzi a nyüzsgés, a forgalom sokasága és az épületek sokfélesége, amelyek valamilyen szerkesztett, időben elnyúló rendben alakultak ki vagy éppen előre megtervezett városok. A városi közterek és parkok olyan kiemelt fontosságú helyek, ahol az emberek kapcsolatba léphetnek egymással a szabadban, a természet közelebb kerül a városlakókhoz, alkalmat adhat a pihenésre, feltöltődésre. A városi parkok az épített környezetben létfontosságú szerepet töltenek be, javítják a városi környezet minőségét, az emberek egészségét, elősegítik a közösségi élet kialakulását.

A városi környezet stresszes lehet az emberek számára a túlzott zaj és légszennyezés, a sűrű beépítés, a városi nyomás miatt. A parkok és terek nyújtanak olyan lehetőséget a kikapcsolódásra és regenerálódásra, ami ténylegesen javítja az emberek közérzetét. A zöld, természetközeli területeken való huzamos tartózkodás javítja a hangulatot. A fák lombjának hangja, egy séta a parkban megnyugtató hatású, feltölti az emberi testet és lelket.

Környezetvédelmi szempontból is fontos, növeli a városi biodiverzitást, alkalmat teremt megismerni a környezetet a városi gyerekeknek, még ha csak korlátozottan is. Jótékony hatással vannak a városi levegő minőségére, csökkentik a szálló por mennyiségét és a hőmérsékletet, árnyékot adnak és párologtatnak.

A városi parkok és a közlekedés szorosan összefüggenek. A városi tervezés egyik lényeges eleme, hogyan lehet összehangolni a kapcsolatokat a közlekedésre szolgáló terekkel és a zöld, pihenésre, játékra szolgáló terekkel. A városokban lévő közlekedési rendszerek, főleg a felszíniek, hatással vannak a városi környezetre, a levegőminőségre, a zajterhelésre, fontos úgy elhelyezni a parkokat, játszótereket, hogy ne zavarják egymást, lehetőleg kieltsák a negatív hatásokat. Ugyanakkor a parkoknak, köztereknek könnyen elérhetőnek, megközelíthetőnek kell lenniük. Jól megtervezett utak, járdák és kerékpárutak hálózatának megléte szükséges a város többi teréhez való szerves kapcsolódáshoz. Fontos a tömegközlekedés elérhetősége is. Fontos a lakókat ösztönözni az aktív közlekedési módok használatára, így is csökkentve a gépjárműforgalmat és a környezeti terhelést. Olyan autómentes zónák kialakítása vagy parkolási korlátozások is lehetnek, amik tovább segítik a városi parkok élvezetét. Az emberek több téri szabadságot és helyet kapnak az autó mentes vagy forgalom csökkentett területeken, akár a gyaloglásra vagy kerékpározásra is.

Gyerekbarát városi terek

Ezek a területek lehetővé teszik a gyerekek számára a biztonságos, boldog, szabadban történő játékot, a mozgást és a kreatív önkifejezést miközben ösztönző környezetben vannak a társas interakciók kialakulásához. A városi gyerekbarát terek fontos szerepet töltenek be a gyerekek fejlődésében és jólétében.

Az ilyen tereknek számos előnye van. Lehetőséget biztosítanak a gyerekek számára a szabad testi aktivitásra, tág határok között, a szabad játék örömére. A városiasodással, a modern technológiák használatával, az urbanizáció előrehaladásával a gyerekek egyre kevesebb időt töltenek a szabadban. Lehetővé kell tennie a városi gyerekbarát tereknek az ugrálást, mászást, futást és a hasonló aktív fizikai tevékenységeket, így hozzájárulhatnak a parkok és játszóterek a megfelelő testi fejlődéshez és az egészséges életmódhoz.

A gyerekek fantáziavilágának kialakulásának is fontos helyszínei ezek a városi terek. Az általában a parkokon belül helyet kapó játszótereken kerülnek elhelyezésre olyan elemek, mint a homokozó, mászóka és egyéb játékok, amelyek lehetővé teszik a gyerekek számára a

játékos tanulás, a kreatív gondolkodás és problémamegoldás kialakulását. Ezek a játszóterek egy biztonságos és inspiráló környezetet biztosítanak a gyerekeknek, ahol nyugodtan felfedezhetik és megismerhetik a körülöttük lévő világot.

Játszóterek tervezésekor kiemelten kell figyelmet fordítani a korosztály szükségleteire, fejlődési szintjére és így a biztonságára. Napjainkban már megjelentek olyan ütéscsillapító felületek és rögzítési megoldások, amik akkoriban még nem voltak elérhetőek. A játszóterek tervezésénél mindig figyelni kell, hogy a megfelelő korosztálynak szóljon, összhangban legyen a használó igényeivel és képességeivel, de egy kicsit mindig meg kell felelni eltérő korú gyerekek használatának is, mert a felhasználók köre nem lehatárolható és ellenőrizhető pontosan. Másik fontos szempont a játszóterek könnyű hozzáférhetősége, illeszkedése a többi köztérhez.

A játszóterek sok jelentős változáson, fejlődésen mentek keresztül megjelenésük óta. A gyerek szükségletei és fejlődésük is változott. A játszóterek fő fejlődési iránya a felhasznált anyagok és formák változása, a tervezési hozzáállás és szempontrendszer

fejlődése. Egyre jobban előtérbe kerül a gyerek jóléte és biztonsága. A szocialista korban a játszóterek jellemzően fémből és fából készültek, de megtalálhatóak beton elemek is, főleg egyszerű geometria formákkal alakítottak ki masszív, időjárás álló játékokat. Az évtizedek során a játszótértervezésben új anyagok jelentek meg, ilyenek a tartós műanyag alkotó elemek. A játékelemek sokszínűsége is változott, ma már sokkal több játékelem található meg a játszótereken, mozgásra, kreativitásra ösztönöznek, de lehet, hogy kevesebb feladatot hagyva a képzelőerőre. A homokozók, csúszdák, eltérő méretű és formájú mászóakák, hinták, labirintusok sokféle lehetőséget kínálnak a kisgyerekek fizikai és szociális fejlődésére.

A biztonság és az ergonómia növekedésével a játszóterek még jobban használhatóvá válnak. Az elemek tervezésekor fontos szempont a sérülések lehetőségének minimalizálása. Kerülik az éles széleket, igyekeznek stabil szerkezetek, megfelelő rögzítéseket létrehozni, így csökkenteni a kockázatot. Mára a játszóterek egy több gyerek számára érhetőek el, épülnek játszóterek eltérő korosztályok és mozgáskorlátozottak számára is.

A mozgáskorlátozott gyerekeknek szóló játszótereken figyelembe veszik, hogy minden játék egyenlően hozzáférhető és használható legyen minden gyerek számára, így teret adnak a közös játéknak a társas interakcióknak. Az ilyen játszótereknél a könnyű hozzáférhetőség és megközelítés kiemelten fontos, megfelelően kell a városi szövethez kapcsolódnia. Ilyen lehetőséget biztosítanak a parkokban a széles ösvények, rámpák, akadálymentes bejáratok alkalmazása. Biztosítani kell, hogy a gyerek vagy szülei kerekesszéssel vagy egyéb segédeszközzel is könnyen tudjanak közlekedni, megközelíthessék a játékokat, pihenésre szolgáló kültéri bútorokat.

A mozgáskorlátozott játszótereken alkalmazkodni kell a speciális igényekhez a játzó elemeknek, ilyen lehet például a kerekesszéssel is használható hinta. Ezek a speciálisan kifejlesztett játékok lehetővé teszik és megkönnyítik és gyerekek aktív részvételét. Természetesen ezeknél a játszótereknél is fontos a biztonság, a felhasznált anyagok tartóssága és az alkotó elemek gyerekbarát formai kialakítása.

A játszóterek nem csak izgalmas helyek a gyerekek számára, kiemelkedő fontosságú, hogy egészséges és biztonságos is legyen. Fontos az emberi ergonómia a test méreteinek figyelembevételével. Elengedhetetlen a játszóterek alapos ellenőrzése és rendszeres karbantartása, az esetleges problémákat gyorsan ki kell javítani. A parkokat, tereket rendszeresen tisztán kell tartani és biztosítani kell a használat során keletkező hulladékok kulturált elhelyezésének lehetőségét.

A kisgyerekek

Az első közt megmaradó gyermeki emlékek és kalandok a játszóterekhez köthetőek. Ezek a helyek központi szerepet játszanak a gyerekkorban, ahol az aktív időtöltés szerves részei, a növekedés és fejlődés terei. A játszótereken kialakulnak sajátos szabályok a használók közt, nem csak egyszerű aktív fizikai időtöltésre alkalmas terek, hanem szorosan kapcsolódnak a gyerek érzelmi és társas viselkedésnek kialakulásához is. A játszóterek legfontosabb feladat, hogy teret adjanak a mozgásra, a testi aktivitásra és a társas érintkezéseknek a kortársakkal, használatuk közben fejlődik a gyerekek egyensúlyérzéke, a szem és kéz koordinációjuk és a motoros készségeik. Fontos, hogy a városokban élő és felnövő gyerekeknek legyen egy olyan biztonságos és esztétikus környezetük, ahol felszabadulhat a bennük levő energia és mindezt játék és mozgás közben tudják levezetni így ösztönözve és elősegítve az egészséges életmódra való nevelést és az állóképesség kialakulását.

Az emberi lét egyik alapvető eleme a mozgás, ez a kisgyerekeknél kiemelten fontos a fejlődésük során. A mozgás szerepe kiemelt jelentőséggel bír az élet korai szakaszában a világ felfedezésének egyik eszköze,

egy olyan készség, ami fejleszti a testi és agyi képességeket.

A csecsemők már a kezdetektől aktív módon kapcsolatot teremtenek, kommunikálnak a mozgás révén. Fokozatosan tanulják meg uralni saját testüket a fejlődésük során, elkezdik megismerni, felfedezni környezetüket. A látás és hallás mellett a mozgás is a környezet aktív felfedezését segíti elő. A mozgás kialakulásának fejlődésében fontos állomások vannak, ilyen a hason fekvés, a fej felemelése, a hasra fordulás, csúszás, mászás és végezetül a járás képességének elsajátítása. Ezek a mozgásformák jelentik a lehetőségét az eltérő helyzetekben, területeken lévő tárgyakon keresztüli tanulásnak.

A mozgás fejlődése elősegíti az izmok, a helyes testtartás és a finom motor képességek kialakulását. A különböző mozgásformák elsajátítása révén a gyerekek megismerik saját testüket, ebben nagy segítség számukra az eltérő korosztályoknak szóló játszóterek használata, az ott található számukra és életkori sajátosságaik figyelembevételével tervezett játékok aktív befogadása. Ezek a testi képességek a mozgás tudatosságának kialakulásával nagyban hozzájárulnak a kognitív képességek fejlődéséhez.

Környezet érzékelése

A térérzékelés kisgyerekeknek fokozatosan alakul ki. Megtanulnak navigálni a környezetükben, tudatosan szervezett módon mozogni. Fokozatosan megértik a térbeli viszonyokat, tájékozódnak és a megfigyeléseik tapasztalatából kiindulva előre eltervezik mozgásukat. Az objektumok alakja, mozgása segít nekik feldolgozni a térbeli viszonyokat. Alapvető tájékozódási képességek alakulnak ki, ilyen az irány, a távolság, és a mélység megértése. A gyerekszobai játékokkal való időtöltés és a játszótereken való időtöltés közben szerzett élmények és tapasztalatok meghatározzák a térérzékelés fejlődését. Folyamatosan új tapasztalatokat szereznek a tevékenységek során így épül fel térbeli tudatosságuk. Egy akadályon vagy mászókán való átjutás során a gyerekek elkezdik értően befogadni, felmérni a környezetet, becsléseket készítenek a magasságokról és távolságokról, ezekkel a tapasztalatokkal válnak képessé a mintázatok felismerésére, térbeli összefüggések és kapcsolatok megértésére.

A világ élénk megismerésének másik fontos része a formák és terek után a színek. Az élet szerves részét képezik, vonzzák a figyelmet, eltérő tulajdonságokat

tapasztalattal szerzett információkat kapcsolunk hozzájuk. A gyerekek növekedésük során fokozatosan válnak képessé a minél finomabb színek és az azok közt levő különbségek érzékelésére. Az alapszínek és a kontrasztos mintázatok után következnek az árnyalatok és színkombinációk. A színek megtanulása és értése segít a gyerekeknek azonosítani és csoportosítani tárgyakat, összefüggéseket felismerni és létrehozni játék közben, mintázatokot megfigyelni a természetes és mesterséges környezetükben. Egyes színek hatással lehetnek az érzelmi fejlődésre is, így a színek sugározhatnak élénkséget, nyugalmat, boldogságot, míg más színek izgalmat kelthetnek.

Másik fontos alap a világ megismeréséhez a formák ismerete. A formák azonosítása és észlelése összetett feladat. Ahogy a színekkel, így a formákkal is lehet csoportosítani és megérteni tárgyakat. Alapvető formák a kör, a négyzet és a háromszög. A vizuális képességek fejlődésével nő a formák észlelésének és azonosításának tudatossága. A tanulás közben fokozatosan felismerik a formák közti hasonlóságokat és különbségeket. Ez a későbbiekben segít a tárgyak felismerésben, a logikus gondolkodásban és a

környezet alkotó elemeinek strukturált megértésében.
A formák megtanulásával a gyerekek a játszótereken
képesek lesznek a meglévő formákból új formákat
létrehozni.

A szocialista játszótér

A gyerek és a közösségek fejlődésnek tere. A korszakra jellemző építészeti azonosítója a játszótereknek, amikor a társadalmat meghatározó eszmék és értékek irányították a városok, parkok, játszóterek és épületek tervezését. Ezek a játszóterek nem csak a gyerekek fejlődését és szórakozását szolgálták, hanem lehetőséget adtak a szocialista eszmék kifejezésnek is, amelyek a közösségi összetartást és egyenlőséget hangsúlyozták.

A hangsúly a tervezésnél és a parkok, játszóterek építészeti koncepciójának kialakításakor az egyenlőség és a közösség üzenetének átadása volt. Ezek a játszóterek olyan teret biztosítottak, ahol az eltérő háttérű gyerekek egyenlően játszhattak, interakcióba léphettek egymással. Fontos tervezési szempont volt az egyenlő hozzáférés lehetőségének biztosítása, ezért igyekeztek a városokban újonnan kialakított lakóövezetekben, lakótelepeken és a már meglévő beépített területeken is egyformán jól használható a közösség számára könnyen elérhető játszótereket kialakítani. Ezeket a játszótereket a visszafogott formai megoldások miatt, amik a gyors és egyszerű telepítést szolgálták a tartósság mellett, az

eltérő korú és fizikai képességű gyerekek is tudták használni sajátosságaiknak megfelelően.

A játszóterek és parkok telepítésénél fontos szempont volt, hogy nem csak a gyerekeknek szóltak. Kiemelten ügyeltek arra, hogy olyan közösségi terek jöjjenek létre, ahol a szülők találkozhatnak beszélgethetnek és kapcsolatokat hozhatnak létre egymással, mivel erre a például a panel technológiával épület tíz emeletes épületek nem biztosítottak megfelelő téri körülményket. A parkok és azokon belül a játszóterek környezete megfelelő helyet biztosított szabadtéri események rendezéséhez, ünnepek és összejövetelek, sportversenyek tartásához. Ezek az elemek erősítették a közösségek belső összetartását. Olyan térszervezési megoldásokat alkalmaztak és hoztak létre ezekkel az építészeti eszközökkel, amelyek a társadalmi kapcsolatokat építették.

A szocializmusban létrehozott játszóterek stílusa jellegzetes, jól elkülöníthető, letisztult és funkcionális formákkal rendelkezett. Az épített elemekre jellemző az egyszerű, de jól megtervezett geometriai formaképzés, ezekkel igyekeztek kifejezni a

modernitást. A játszóterek építésztében is dominált az erős és tartós anyagok alkalmazása, ilyen például a beton és az acél, ezek biztosítottak hosszú élettartamot a kültéri tárgyaknak. A tartósság mellett ez az anyaghasználat a karbantartás és javítás sűrűségét is csökkentette. A felhasznált anyagok nem minden esetben tekinthetőek a mai szempontok szerint gyerekbarátnak.

Ezek a hosszú élettartamú játszóterek és parkok még a jelen kor gyerekeinek is sok játékos tanulással és tapasztalással teli élményt nyújtanak, ahol még megmaradtak.

Összegzés

Az újonnan megjelent és kialakult intenzív együttélés által megteremtett igényre volt válasz játszóterek létrejötte.

A játszótereken rendelkezésre álló fizikai és vizuális tapasztalást lehetővé tevő eszközök nagyban befolyásolják a gyerekek választásait, mivel játszanak, hogyan foglalják el magukat, milyen saját elképzelt világot teremtsenek. A kutatások szerint a modern és még maradt szocialistának tekintett játszóterek közt három lényeges különbség van.

„1. - A gyerekek - gyakorlatilag életkortól függetlenül - hagyományos játszótereknél jobban szeretnek a modern játszótereken játszani;

2. a modern játszóterek szocializációs szempontból hasznos és előrevivő játékformákat hívnak, bátorítanak és tartanak fenn;

3. a modern játszóterek néhány jellemzője (pl. zárt, egyéb populációktól elkülönített terek) elősegíthetik a biztonságos és ráadásul fantáziadúsabb, kreatív képzeleti játéktevékenységet is.”

/Dull Andrea, Kultéri játékterek környezetpszichológiai elemzése/

Források:

A koragyermekkorai fejlődés természet - fejlődési lépések és kihívások

<https://mek.oszk.hu/14800/14806/14806.pdf> - utolsó letöltés: 2023.06.06.

A nagy változások időszaka - 3-4 éves kisgyermek fejlődése

<https://www.gyermekut.hu/szuloknek/a-nagy-valtozasok-idoszaka-3-4-eves-kisgyermek-fejlolese> - utolsó letöltés: 2023.06.06.

A gyermek értelmi fejlődése

<https://tritonlife.hu/vizsgalati-ajanlo/a-gyermek-ertelmi-fejlolese> - utolsó letöltés: 2023.06.06.

A gyermek fejlődése és fejlesztése

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Plyakezd_vodapedagogusok_tllkszleteV3/51_a_ggyerme_fejldse_s_fejlesztse.html - utolsó letöltés: 2023.06.06.

A világ legjobb dolga játszótereket tervezni

<https://www.octogon.hu/epiteszet/a-vilag-egyik-legjobb-dolga-jatszotereket-tervezni/> - utolsó letöltés: 2023.06.06.

Játszóterek a szocialista időszakban

<https://ntf.hu/index.php/2020/03/30/jatszoterek-a-szocialista-idoszakban/> - utolsó letöltés: 2023.06.06.

Emlékszel még a régi jó játzóokra?

<https://femina.hu/gyerek/retro-jatszoter/> - utolsó letöltés: 2023.06.06.

Brutalista játszótér másképp

<https://www.octogon.hu/design/brutalista-jatszoter-maskepp/> - utolsó letöltés: 2023.06.06.

Dull Andrea

Kültéri játzóterek környezetpszichológiai elemzése

https://www.academia.edu/12888512/Ku_lte_ri_ja_te_kterek_ko_rnyezetpszicholo_giai_elemze_se - utolsó letöltés: 2023.11.14.

Képek:

- Játstóter és játékkölcsonzó a Vérmezőnél, 1977-ben, csúcskategóriás pedálos Moszkvicsokkal. (Hlatky Katalin-FŐKERT/FORTEPAN, 141255)
- Játstadozó gyerekek, szemlélődő-beszélgető szülők a Városmajorban, 1967. (Hlatky Katalin-FŐKERT/FORTEPAN, 141240)
- A mára legendássá vált gömb mászóka 1967-ben a Városmajorban. Fortepan/Hegyi Zsolt, Balla Demeter felvétele.
- A két szintes rakétás mászóka. Budapest Óbudai lakótelep 1973-ban. <https://retronaplo.hu/jatszoter-a-szocializmusban/>
- A szintén kedvelt mókuserék (retró futópad) a Városmajorban 1968-ban. <https://retronaplo.hu/jatszoter-a-szocializmusban/>
- A legtöbb helyen a csúszda betonból volt. Budapest Hunyadi téri játstóter 1971-ben. <https://retronaplo.hu/jatszoter-a-szocializmusban/>
- <https://4bro.hu/vad-jatszoterek-a-multbol/>
- <https://4bro.hu/vad-jatszoterek-a-multbol/>
- <https://4bro.hu/vad-jatszoterek-a-multbol/>
- <https://gallery.hungaricana.hu/hu/Fortepan/1077264/list=eyJxdWVyeSI6Imxha1x1MDBmM3RibGVwliwiZmlsdGVycyl6eyJEQVRBQkFTRSI6WyJQSE9UTyJdfX0>
- <https://gallery.hungaricana.hu/hu/Fortepan/1123801/?list=eyJxdWVyeSI6Imxha1x1MDBmM3RibGVwliwiZmlsdGVycyl6eyJEQVRBQkFTRSI6WyJQSE9UTyJdfX0>
- <https://gallery.hungaricana.hu/hu/Fortepan/1135680/?list=eyJxdWVyeSI6Imxha1x1MDBmM3RibGVwliwiZmlsdGVycyl6eyJEQVRBQkFTRSI6WyJQSE9UTyJdfX0>
- <https://gallery.hungaricana.hu/hu/Fortepan/1114405/?list=eyJxdWVyeSI6Imxha1x1MDBmM3RibGVwliwiZmlsdGVycyl6eyJEQVRBQkFTRSI6WyJQSE9UTyJdfX0>
- <https://gallery.hungaricana.hu/hu/Fortepan/1121876/?list=eyJxdWVyeSI6Imxha1x1MDBmM3RibGVwliwiZmlsdGVycyl6eyJEQVRBQkFTRSI6WyJQSE9UTyJdfX0>
- <https://gallery.hungaricana.hu/hu/Fortepan/1074536/?list=eyJxdWVyeSI6Imxha1x1MDBmM3RibGVwliwiZmlsdGVycyl6eyJEQVRBQkFTRSI6WyJQSE9UTyJdfX0>
- <https://gallery.hungaricana.hu/hu/Fortepan/1072539/?list=eyJxdWVyeSI6Imxha1x1MDBmM3RibGVwliwiZmlsdGVycyl6eyJEQVRBQkFTRSI6WyJQSE9UTyJdfX0>
- <https://gallery.hungaricana.hu/hu/Fortepan/1072543/?list=eyJxdWVyeSI6Imxha1x1MDBmM3RibGVwliwiZmlsdGVycyl6eyJEQVRBQkFTRSI6WyJQSE9UTyJdfX0>

